

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ

Департамент по икономика и управление
катедра „Икономика и финанси“

Теодора Попова

**РОЛЯТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ ЗА
ФИНАНСИРАНЕТО НА УСТОЙЧИВ
ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“ по професионално направление 3.8. Икономика,
научна специалност „Финанси и банково дело“

Научен ръководител:

проф.д-р Мариана Асенова

**Пловдив,
2021**

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за защита от катедрения съвет на катедра-Икономика и финанси- към Департамента по икономика и управление на ВУАРР на редовно заседание на Департамента, проведено на 21.04.2021 г.

Публичната защита ще се състои на 17.06.2021 г. от 11.30 ч. съгласно заповед на ректора на ВУАРР №114 от 22.04.2021 г. неприсъствено/присъствено, чрез съответните технически средства, осигуряващи аудио и видеоконферентна връзка с научното жури в състав:

1. проф. д-р Виржиния Желязкова
2. доц. д-р Ренета Димитрова
3. доц. д-р Ирена Николова
4. проф.д-р Огняна Стоичкова
5. доц.д-р Георги Георгиев

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в сектор Докторанти на ВУАРР – Пловдив.

Теодора Попова е докторант в самостоятелна форма на обучение в докторската програма „Финанси и банково дело— с обучаващо звено катедра „Икономика и финанси“ на Департамент по икономика и управление при ВУАРР.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД		2
1.	Актуалност на изследването	2
2.	Цел и задачи	3
3.	Предмет и обект	3
4.	Основна теза	3
5.	Използвани методи	3
6.	Степен на разработеност на проблема	4
II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД		4
III. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД		5
Глава I. ПОЯВА И СЪЩНОСТ НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ		5
1.1	Предпоставки за появата на банките за развитие	5
1.2	Форми на организация и класификация на банките за развитие	7
Изводи по първа глава		9
ГЛАВА II. ЕТАПИ И ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ В ДЕЙНОСТТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ		10
2.1	Етапи в дейността на банките за развитие	10
2.2	Промени в дейността на банките за развитие в началото на XXI век	11
2.3	Особености на националните банки за развитие	14
Изводи по втора глава		17
Глава. III. НАСОКИ ЗА ПОВИШАВАНЕ РОЛЯТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА УСТОЙЧИВ ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ		17
3.1	Роля на банките за развитие и концепцията за устойчиво развитие	17
3.2	Банките за развитие и насърчаване на малкия и среден бизнес	21
3.3	Банките за развитие като институти за подкрепа на проекти за публично частно партньорство	22
3.4	Банките за развитие – посредник при държавното регулиране на икономиката	24
Изводи по трета глава		25
ЗАКЛЮЧЕНИЕ		25
СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ		27
СПРАВКА ЗА НАУКОМЕТРИЧНИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ		29
ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ		30

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

В условията на глобална несигурност и високи геополитически рискове, новият етап в технологичното развитие на световната икономика и ценовата реалност на пазара на горива и енергийни продукти, екстензивната експлоатация на невъзобновяеми природни ресурси заплашва националната сигурност на държавите. Явява се необходимост от преход към нов модел на икономически растеж. Един от инструментите за стратегическо икономическо въздействие на държавата са банките за развитие. По правило банките за развитие работят в стратегически области, които често са извън сферата на интереси на търговските банки. Световният опит във функционирането на националните БР показва тяхната висока

ефективност, особено в последните десетилетия¹. Всичко това показва, че БР стават все по-популярен политически инструмент за стимулиране на развитието. В момента практически във всяка страна в света функционира минимум една институция за развитие, призната за национална БР.

Широкият спектър проблеми, свързани с дейността на БР, изисква тяхното разглеждане и формализиране. Преди всичко, от наша гледна точка, съществува необходимост от развитие на методи за оценка на ефективността на дейността на БР, което е особено важно в съвременните условия на нарастващ недостиг на ресурси. Необходимо е да се отчитат рисковете и проблемите, съпътстващи дейността на институциите за развитие. Трябва да се вземат под внимание възможните пътища и инструменти за решаване на тези проблеми, въведени в други страни, и на тази база да се разработи адаптиран към особеностите на съвременната българска икономика подход за осигуряване на ефективността на работа на БР.

2. Цел и задачи на изследването

Цел на настоящото изследване е теоретичната обосновка и ролята дейността на банките за развитие за постигане на устойчиво развитие отговарящо на изискванията на XXI век, а също и определянето на потенциалните насоки за повишаване на ролята на банките за развитие за постигане на устойчив икономически растеж.

За постигането на тази цел в рамките на дисертационното изследване са поставени следните задачи:

1. Да се разшири представата за същността на БР като особен субект на националната банкова система, да се идентифицира и обоснове ролята на БР в икономическото и общественото развитие на страната, да се уточнят и систематизират на тази база съществуващите организационни форми на БР;

2. Да се изследват етапите и спецификите на дейността на банките за развитие в глобален, регионален и национален аспект и да се очертаят настъпилите промени в началото на XXI век.

3. Да се даде оценка на резултатите от гледна точка реализирането на устойчив икономически растеж на икономиките, които банките за развитие финансират.

3. Обект на изследване в дисертационния труд е спецификата в дейността на банките за развитие.

Предмет на изследването – комплексът от научни проблеми, свързани с дейността на банките за развитие в глобален, регионален и национален мащаб с оглед стимулиране на устойчивия икономически растеж и обосноваване определящата роля на банките за развитие в този процес.

4. Основната теза, която се защитава в дисертационния труд се заключава в убеждението, че банките за развитие притежават конкурентни предимства пред търговските банки, които ги правят много по-пригодни да финансират във важни сфери на икономиката, които са извън интересите на търговските банки, но които имат огромен ефект за насърчаване на малкия и среден бизнес, за създаване на работни места и подобряване качеството на живот. Това налага да се търсят възможности за повишаване ефективността от дейността на банките за развитие в посока на тясно сътрудничеството и публично-частно партньорство с държавата за постигане на устойчив икономически растеж.

5. Като теоретична и методологична основа на дисертационното изследване са използвани научни методи на теоретично и емпирично ниво. На теоретично ниво са използвани индуктивни и дедуктивни методи за анализ и синтез, системен подход, методи на

¹ Sanderson H., Forsythe M. China's Superbank. Debt, Oil and Influence. How China Development Bank is Rewriting the rules of Finance. Singapore: Bloomberg Press, 2013, p.250; Lazzarini S., Musacchio A., Bandeira-De-Mello R., Marcon R. What do development banks do? Evidence from Brazil, 2002-2009. Harvard Business School Working Paper 12-047. (2011). <http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/12-047.pdf> (видяно на: 31.05.2019).

икономическия анализ – сравнение, групиране, метод на научната абстракция. На етапа на формулиране на хипотезата на дисертацията е приложен хипотетично-дедуктивен метод. Изследването на емпирично ниво е проведено с използването на описателна статистика, методите на икономическия анализ.

6. Степен на разработеност на проблема.

Немалка част от изследванията са насочени към проучването на отделни аспекти на ефективността на националните БР или свързаните с тях въпроси за ефективността на държавното присъствие в икономиката, в това число целесъобразността на участието ѝ в капитала на търговските банки (по-нататък – ТБ), а също и проблемите, свързани с държавната подкрепа за икономически растеж и осигуряването на устойчиво развитие на страната. БР са обект на изследване в разработките на В.Даймонд (W. Diamond), Е. Кейн (E. Kane), Н. Брук (N. Bruck), Б. Агион (B. De Aghion), Р.Рангелова, Г.Минасян, В.Желязкова, Я.Китанов, Ю.Добрева и др.

Експертите на Световната банка представят в последните години редица изследвания по проблемите на БР, сред които са Е. Гутиерес (E. Gutierrez), Х. Рудолф (H. Rudolph), Т. Хома (T. Homa), Е. Бенеит (E. Beneit), С. Лазарини (Lazzarini, S.), А. Музакио (A. Musacchio), Р. Бандейра де Мело (R. Bandeira-De-Mello), Р.Маркон (R.Marcon), Е.Леви-Йети (E.Levy-Yeyati), А.Мико (A.Micco), У. Паниза (U. Panizza), и др.

На въпроса за държавното присъствие в икономиката като цяло и в банковия сектор в частност, са посветени разработките на А.Гершенкрон (A. Gerschenkron), Р. Ла Порта (R. La Porta), А. Шлейфер (A. Shleifer), П. Сапиенза (P. Sapienza), Т. Кьорнер (T. Körner), И. Шнабел (I. Schnabel), С. Андрианова (S. Andrianova), О.И. Лаврушин, М. Мацукато (M. Mazzucato), Ст.Статев, Огн.Стоичкова, А.Захариев, Ст.Вачков, М.Видолова, В.Пиримова, Ек.Сотирова и редица други.

Банковата ефективност се изследва в трудовете на Т. Купманс (T. Koopmans), С. Кейнер (S. Caner), Г.Михайлова-Борисова, Б.Кръстев, Ал.Панчева и др.

Проблемът на икономическия растеж и изучаването на неговите детерминанти на макро и мезо ниво е изследван от такива автори, като Р. Солоу (R. Solow), Р. Лукас (R. Lucas), П. Ромер (P. Romer), Й. Шумпетер (J. Schumpeter), Д. Норт (D. North), Дж. Фагерберг (J. Fagerberg), Д. Родрик (D. Rodrik), Ст.Статев, В.Пиримова, и др.

Водещи изследвания в областта на регионалното развитие са трудовете на Ф. Кук (P. Cooke), Х. Армстронг (H. Armstrong), Дж. Тейлър (J. Taylor), Р. Мартин (R. Martin), Р. Капелло (R. Capello), М. Портър (M. Porter), П. Кругман (P. Krugman), Д. Пуга (D. Puga), М.Сторпър (M.Storper), А.Пике (A.Pike), А.Родригез - Позе (A.Rodriguez- Pose), Дж. Томани (J. Tomaneu), Р. Крешенци (R. Crescenzi), С. Ямарино (S.Iammarino), Ф.МакКан (P.McCann) и др. Принос в обсъждането на проблема за териториалното развитие имат и българските автори – Людмил Георгиев, Цветка Стоенчева, Соня Докова, Камен Петров, Д.Димитров и редица други.

Въпросите за внедряване на екологични и социални критерии в системата за оценка на развитието се обсъждат в материали на Световната банка, Европейската инвестиционна банка, правителствени организации, организации с нестопанска цел и други глобални институции за развитие.

Въпреки значителното количество теоретични и приложни изследвания в тези области, няма единна система от знания за БР. Има въпроси от фундаментален и методологически характер, изискващи осмисляне и практическо решение.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е разработен в обем от 170 страници, като съдържанието е структурирано съобразно поставената изследователска цел и конкретни задачи и е съобразено с обекта и предмета на изследване.

В структурно отношение трудът се състои от увод, списък на таблиците и фигурите (11 таблици, 20 фигури); изложение в три глави; заключение; използвана литература (общо 83 източника, от които 14 на български език, 42 на чужди езици - английски и руски, нормативни документи - 4, интернет ресурси – 23); ; справка за основните приноси; справка за наукометричните показатели (публикациите по темата на дисертацията); декларация за достоверност и оригиналност.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД	
ГЛАВА I. ПОЯВА И СЪЩНОСТ НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ	
1.1	Предпоставки за появата на банките за развитие
1.2	Форми на организация и класификация на банките за развитие
	Изводи към първа глава
ГЛАВА II. ЕТАПИ И ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ В ДЕЙНОСТТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ	
2.1	Етапи в дейността на банките за развитие
2.2	Промени в дейността на банките за развитие в началото на XXI век
2.3	Особености на националните банки за развитие
	Изводи към втора глава
ГЛАВА III. НАСОКИ ЗА ПОВИШАВАНЕ РОЛЯТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА УСТОЙЧИВ ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ	
3.1	Ролята на банките за развитие при реализацията на стратегическите интереси на държавата (концепцията за устойчиво развитие)
3.2	Банките за развитие и насърчаване на малкия и среден бизнес
3.3	Банките за развитие като институти за подкрепа на проект за публично-частно партньорство
3.4	Банките за развитие – посредник при държавното регулиране на икономиката
	Изводи към трета глава
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	
БИБЛИОГРАФИЯ	

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА I. ПОЯВА И СЪЩНОСТ НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ

1.1. Предпоставки за появата на банките за развитие

Причините за създаването на БР варират от следвоенно икономическо реструктуриране до потребностите от финансиране на иновационната дейност в наши дни². Изследванията показват, че имаме основание да посочим следните причини за възникването на БР:

1. Кредитиране на национални или регионални програми за структурни икономически преобразувания, когато институциите за развитие изпълняват функцията на «двигател» при внедряването на планираните промени. Те се изразяват в:

- ролята на банките за развитие за възстановяване на икономиката след Първата и

² Bruck N. The Role of Development Banks in the Twenty-First Century //Journal of Emerging Markets. – 1998. Vol. 3. p. 39.

Втората световни войни на: Банката за развитие на Япония (Japan Development Bank), Банката за развитие на Германия (Kreditanstalt für Wiederaufbau), Корейската банка за развитие (Korea Development Bank) и др. Още през 1951 г. за следвоенното икономическо възстановяване на Япония се създава Японската банка за развитие. През 1999 г. на базата на двете институции за развитие – Японската банка за развитие и Корпорацията за развитие на Хокайдо - Тохоку (Hokkaido-Tohoku Development Finance Public Corporation) – се образува Банката за развитие на Япония (Development Bank of Japan).

- кардиналните икономически трансформации през 90-те години на ХХ век, насочени към формиране на пазарна икономика в страните от Централна и Източна Европа, наложили създаването на Европейската банка за реконструкция и развитие (European Bank for Reconstruction and Development), Банката за развитие на България (Bulgarian Development Bank) и др.

2. Изпълнение на държавни проекти за развитие на инфраструктурата, създаване на нови работни места, насърчаване на модернизацията и индустриализацията на националната икономика или на икономиките на група страни, а също и развитието на проекти, насочени към опазване на околната среда, повишаване на енергийната ефективност, осигуряване на устойчивото развитие. Примери в това отношение са създадените Банка за развитие на Южна Африка (Development Bank of South Africa), Националната банка за икономическо и социално развитие на Бразилия (Brazilian Development Bank), Северна инвестиционна банка (Nordic Investment Bank).

Посочените причини за появата и формирането на глобалната система от институции за развитие позволява да се направят изводи за основните цели на дейността на банките за развитие. Определяща специфика на банките за развитие и тяхното съществуване като особен елемент на банковата система се очертава в следните насоки:

- кредитиране на дългосрочни и скъпи проекти при условията на тяхното недофинансиране от търговските банки;
- преодоляване на пазарните «провали» и
- ясно изразено социално-икономическа роля.

Първото направление в дейността на БР не поставя въпроси – дългосрочните кредитни ресурси и инвестиции са фактори на икономическия растеж.

Второто насока в развитието на дейността на БР – преодоляване на пазарните «провали» са резултат от несъвършенствата на пазара и възникват там, където пазарните механизми не дават решение на обществените и обективните икономически проблеми (не удовлетворяват глобалното търсене от обществото).

Трето, което произтича от предходното – предотвратяване на диспропорциите и неравномерността в социално-икономическото развитие.

Не можем да отменим и задачата за антицикличното регулиране, която е безспорно друга, допълнителна причина за съществуването на банките за развитие³, тъй като основната роля на банките за развитие е да привличат средства и предоставят на финансиране с цел осигуряване на балансирано отраслово, секторно и пространствено развитие на страната, в която извършват дейност.

Пазарните «провали» са една динамична предпоставка, изменяща се с течение на времето в зависимост от индивидуални фактори. Те могат да са следствие от:

- постоянни разлики в доходността, рисковете и сроковете на възвръщаемост на инвестициите в различни отрасли и в различни пазарни сегменти;
- неравномерно икономическо развитие;
- невъзможността да се използват пазарни механизми за решаване на задачите със социална насоченост и значение за всички членове на обществото;
- циклична поява на системни пазарни рискове;
- неефективност на местния пазар поради конфликт на интереси от типа «принципал-

³ Levy-Yeyati E., Micco A., Panizza U. Should the Government be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks. Working Paper 517. – Washington, DC: Inter-American Development Bank, 2004. – 43 p.

агент» и асиметрия на пазарната информация.

По наше мнение, **банките за развитие – това са кредитни институции, в повечето случаи контролирани и финансирани от държавата, организиращи и осъществяващи движението на заемния капитал, насочени към подпомагане на проекти за развитие и постигане на значими социално-икономически ефекти за развитието на страната, региона или конкретен пазарен сегмент.**

Като се има предвид даденото по-горе определение, както и общите и специфични области на дейностите на БР, за които вече стана дума, можем да откروим следните **функции**, които са присъщи на тези банки:

Първата и основна функция на банките за развитие е предоставянето на достъпа до финансови ресурси на тези участници в икономиката, които не могат да получат финансиране чрез стандартните пазарни финансови институти, преди всичко търговските банки. В това си качество банките за развитие съдействат за постигане на икономически растеж и развитие.

Частните, търговски банки, не проявяват интерес към финансирането на такива проекти, които имат обществена ползност, но остават недофинансирани. Най-често банките за развитие финансират проекти в шест сегмента: микропредприятия и стартъпи; малки и средни предприятия; международна търговия, глобализация; пазар на жилища; инфраструктура; аграрни район/селско стопанство.

Държавната намеса чрез предоставяне на финансиране за проекти, които не могат да получат финансиране в частния финансов сектор е именно характерната функция на банките за развитие. По това направление банките за развитие търпят критика за неефективно кредитиране, тъй като поемат висок риск кредитирайки нежизнеспособни проекти. Освен това, развитието на информационните институти, например, създаването на банкови кредитни регистри, усъвършенстването на механизма на банковите, намаляват остротата на информационната асиметрия и потенциално намаляват обхвата на дейност на банките за развитие при прякото финансиране на частните проекти. Бюджетните субсидии помагат за преодоляване на проблема в случаи на външни ефекти. Изборът да се финансират проекти при наличие на външни ефекти чрез кредит от банките за развитие, а не пряко със средства от бюджета, зависи повече от културата на кредитиране и погашение на кредита, а не от културата на получаване на субсидии⁴.

В тази връзка, ролята на банките за развитие е особено висока в развиващите се страни с лошо развита финансова система. Колкото по-развита е финансовата система в дадена страна, толкова по-малка е ролята на банките за развитие. В същото време, и в развитите страни има области, налагащи намесата на държавата на пазара за предоставяне на финансови ресурси.

Втората важна функция на банките за развитие, появяваща се през последните години е да служи като канал за поддържане на ликвидността в периоди на временни трудности във функционирането на финансовата система. Такива трудности се наблюдават по време на криза и тогава жизнеспособните предприятия, които при нормални условия имат достъп до пазарни финансови ресурси, се сблъскват с проблеми на ликвидността. Банките за развитие, явявайки се опитен кредитен институт на финансовия пазар, притежавайки технологиите за подбор на жизнеспособни заематели, са показали своята ефективност в качеството на канал за осигуряване на допълнителна ликвидност за преодоляване на временните затруднения на финансовия пазар. Основната опасност се състои в присъствието на банките за развитие в необичайни за тях сектори по-продължително, отколкото това е необходимо за разрешаване на временните проблеми на финансовия сектор. Задачата е да се осигури строго антициклично присъствие на банките за развитие.

Посочените функции произтичат от същността на банките за развитие като кредитни организации и публични институции. В същото време те определят целесъобразността на съществуването на банките за развитие, а качеството на тяхното изпълнение е основата за оценка на работата им.

1.2. Форми на организация и класификация на банките за развитие

От изпълняваните от банките за развитие функции се предопределят и различните форми на организация на тяхната дейност в системата на институциите за развитие и тяхната

⁴ Gutierrez, E., Rudolf, H. P., Homa, T., & Beneit, E. B. (2011, July). Development Banks: Role and Mechanisms to Increase Their Efficiency. Policy Research Working Paper(5729).

класификация. Това е така, защото качествено изследване на БР не може да се проведе изолирано от анализа на други институции, определящи социално-икономическото развитие⁵, а също така изисква определянето на мястото на националните БР в системата на институциите за развитие, съществуващи в света.

През 2005 г. Департаментът на ООН по икономически и социални въпроси изготви доклад, озаглавен «Преосмисляне на ролята на националните банки за развитие», в който специалистите на ООН се опитаха да видят нова роля за БР в съвременната икономика. В посочения доклад⁶, ОИСР⁷, Асоциацията на банките за развитие⁸, Конгреса на САЩ⁹, в други материали на ООН¹⁰ и Световната банка¹¹ са подчертани пет **цели** на националните банки за развитие:

1) *икономическо развитие*. Една от най-старите БР в света, имаща цел, ясно формулирана в Закона за създаването (през 1853 г.), е Banco Estado в Чили: «развитие на националната икономическа дейност». Участието на БР в националните икономики се концентрира върху инфраструктурни проекти в транспорта, телекомуникациите и енергетиката. Причината, поради която инфраструктурните проекти се кредитират от БР, е очевидна – това са високите им капиталови разходи, които по правило не могат да бъдат финансирани от търговските банки. Подобни проекти допринасят за стратегическото дългосрочно развитие на страната (региона) и за увеличаването на социалното благосъстояние на гражданите. Инфраструктурните проекти имат бавна, но сигурна възвръщаемост на инвестициите и в крайна сметка намаляват кредитните рискове, въпреки че те могат да създадат временни проблеми с ликвидността. Приносът на БР към икономическото развитие чрез подкрепа на МСП е значителен. Други ключови области на развитие на банките в националната икономика са международната търговия, селското стопанство, туризмът, жилищното строителство;

2) *иновативно развитие*. През 21-ви век - в епохата на изграждане на икономика на знанието, се появи нова роля за БР - те стават централен елемент на иновационната система на страната и успешно, с помощта на рискови фондове, създадени с тяхното участие, финансират иновационни проекти;

3) *социално развитие*. Бразилската банка за развитие (BNDES) изрично декларира своята цел за увеличаване на социалното подпомагане и намаляване на неравенството. Всички универсални БР допринасят за разрешаване на социални проблеми: осигуряване на заетост и подобряване на достъпа до основни обществени услуги в образованието, здравеопазването, жилищното строителство. Много БР допринасят за премахването на регионалните и териториални дисбаланси и активно подпомагат това, чрез подпомагане на селското стопанство в регионите;

4) *опазване на околната среда, адаптиране към промените в климата, устойчивото развитие*. Тези сфери на дейност остават основни за БР - те финансират по-чисто производство, инвестират в енергийни и енергоспестяващи проекти, проекти за борба с промените в климата и адаптират икономиките към тези промени.

Понякога тази област включва териториално устойчиво развитие, премахване на диспропорциите в регионалното развитие и подкрепата на селското стопанство;

⁵ Diamond W. Development banks. – Baltimore, MD: Johns Hopkins Press, 1957. –128 p

⁶ Rethinking the Role of National Development Banks//UN, Department of Economic and Social Affairs–2005.p.43

⁷ An Overriev of Development Bank and Guarantee Agency Services for Infrastructure Finance // OECD. – 2010, p.10

⁸ Bruck N., The Role of Development Banks in the 21st century//ADFIAP–2012. <http://www.adfiap.org/wp-content/uploads/2009/10/therole-of-development-banks-in-the-twenty-first-century.pdf>. – (видяно на 01.08.2019)

⁹ Nelson R. Multilateral Development Banks: Overview and Issues for Congress. Congressional Research Service. – 2013, p.20

¹⁰ Griffith S. Enhancing the Role of Regional Development Banks / S. Griffith, D. Griffith, D. Herlova – Geneva: UN. 2008. – 24 p.

¹¹ From Billions to Trillions: Transforming Development Finance. Post-2015 Financing for Development Multilateral Development Finance. – 2015. WB – IMF. p.27

5) *поддържане на финансовата стабилност*. След кризата от 2007-2009г. в мандата на БР на всички страни се включва изискването за участието им в дейности, гарантиращи устойчивостта на финансовата система на страната и валутните пазари чрез осигуряване на достъп до финансиране в предкризисен и кризисен период. Антицикличната дейност на БР, противодействието на проблема с «финансовите балони» сега е една от целите на БР.

На **първо място** по важност за икономиката са *инфраструктурните проекти* на БР в областта на енергетиката, телекомуникациите, транспорта, водните ресурси, канализацията, управлението на отпадъците и др. са.

На **второ място** по значение в националната икономика за БР е *развитието на малките и средни предприятия* и микрокредитирането. Директно или с помощта на банки-партньори, институциите за развитие организират кредитиране на МСП и особено на стартиращи фирми. В този случай рисковете се разпределят между държавата, БР, банката-партньор и бизнеса, което определя взаимния им интерес към ефективното изпълнение на проекта.

Банките за развитие се отнасят към **финансовите институции** за развитие, които са икономически субекти, участващи в натрупването, трансформирането и преразпределението на паричните средства, за да се гарантира развитие. Към финансовите институции се отнасят агенциите и корпорациите за развитие, агенциите за износ и застраховане, фондовете за развитие и пр. Основната национална финансова институция е банката за развитие.

Можем да обобщим, че през XXI-ви век се очертават средните задачи пред банките за развитие:

- участие в проектни изследвания и проектно финансиране;
- участие в администрирането на държавни кредитни програми;
- техническа помощ, моделиране и трансфер на технологии;
- анализ на икономическата целесъобразност на инвестициите;
- мобилизиране на ресурси за държавни и експортни програми, насърчаване на иновационното развитие на страната чрез създаване на венчърни фондове;
- съдействие за привличане на капитали от международните капиталови пазари;
- рисково финансиране на проекти;
- консултантски и инвестиционни услуги;
- лизинг, застраховане;
- развитие на предприемачеството и приватизацията;
- реструктуриране, развитие на капиталовия пазар;
- създаване на центрове за обучение по предприемачество.

Изводи по първа глава

Без съмнение, БР се появяват за да осигурят финансова подкрепа за тези отрасли, които по различни причини не попадат в обсега на търговските банки. Тяхната специфика се изразява в това, че те в повечето случаи са контролирани и финансирани от държавата. Основните им функции се проявяват при организацията на движението на заемния капитал, който се насочва към подпомагане на проекти за развитие и постигане на значими социално-икономически ефекти за развитието на страната, региона или конкретен пазарен сегмент.

По-нататъшното развитие и модернизация на БР ще позволи на икономиката да получи достъп до евтини кредитни ресурси и да стимулира нейното развитие.

Ролята на банките за развитие се откроява в активното им участие във:

- финансирането на проекти,
- администрирането на кредитни програми,
- предоставянето на техническа помощ и трансфера на технологии,
- осъществяването на прединвестиционни и проектни проучвания,
- финансиране на средни и малки предприятия,
- развитие на високоспециализирани кадри.

Като цяло компетентността, гъвкавостта, приспособимостта и иновативния потенциал на банките за развитие в политическата, икономическата и социалната среда определят тяхното значение за развитието на всяка една икономика.

Глава II. ЕТАПИ И ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ В ДЕЙНОСТТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ

2.1. Етапи в дейността на банките за развитие

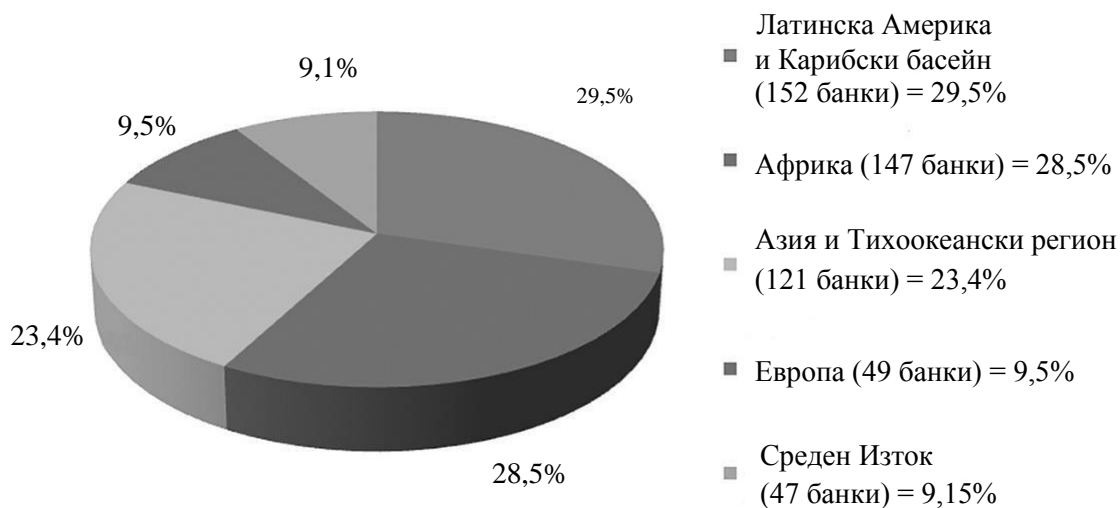
Смята се, че **първият етап** от установяването на банките за развитие е именно през XIX в, когато банките почват да играят за акумулиране на депозити и с този ресурс да осигуряват средства за индустриализацията, насочвани предимно за финансиране на публични инфраструктурни проекти. Малко след френската Депозитна и спестовна банка (CDC) се появява и Италианската Cassa Depositi e Prestiti (CDP) - през 1850 г.

Вторият етап от създаването на банките за развитие е свързан с преодоляване на последствията от Първата световна война и депресията от 1929 година. През XX в. световната икономика преживява Великата депресия. Невижданата дотогава криза ограничава силно инвестиционната дейност на банките.

Със създаването през 1947 г. на групата Световна банка - Международна банка за развитие, започва **третият етап** и се формулира нова роля на банките за развитие - постигането на мултипликативен ефект от възстановяването и развитието на следвоенната икономика. Учените и политиците по това време призовават за създаване на национални БР по подобие на Световната банка. В резултат на това банките за развитие са открити през 50-те години на XX век.

Има много примери в историята, в които банките за развитие не успяват да се справят с функциите си, поради неправилни управленски решения, тъй като попадат под влиянието на отделни политици или липсата на ясни цели и задачи, и в резултат на това достигат до високо ниво на лоши дългове. В резултат на това през 80-те и 90-те години банки за развитие на редица страни от Латинска Америка (Мексико, Боливия, Перу, Венецуела, Аржентина, Никарагуа, Гватемала) загубват финансова стабилност, увеличаването на дела на просрочените и лошите кредити ги довежда до фалит. Това се дължи на слабите социално-икономически резултати от тяхната дейност.

Четвъртият етап от историята на банките за развитие започва в края на XX век, когато се наблюдава възстановяване на интереса към БР. В Китай се създават трите «политически» банки през 1994 г. - Държавната банка за развитие, Китайската банка за износ и внос и Китайската банка за развитие на селското стопанство. Тези банки и днес продължават да играят важна роля в развитието на китайската икономика. Целите на китайските БР са да предоставят заеми с ниска лихва за ключови инфраструктурни обекти, за основни отрасли и модернизация на държавните предприятия.

Разпределение на банките за развитие по региони¹²

¹² Съставено по <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/PDF/WPS5969.pdf>. (видяно на 02.07.2019)

В нашата съвременност се наблюдава следната географска разпространеност на банките за развитие. Най-голям брой банки (152) са съсредоточени в Западното полукълбо (Латинска Америка и Карибите), което представлява 29.5% от общия брой БР, на второ място - Африка със 147 БР, което представлява 28.5% от общия им брой, на трето място са Азия и Тихоокеанския басейн със 121 БР или 23.4% от общия брой БР, в Европа - 49 БР или 9.5% от общия им брой, в Близкия изток - 47 БР или 9.1% от общия им брой

2.2. Промени в дейността на банките за развитие в началото на XXI век

Промените, настъпили в сферата на институциите за развитие през първите почти двадесет години на XXI век, могат да бъдат разделени на три големи групи:

- 1) промени в кредитните операции и инвестиционното финансиране;
- 2) промени, свързани с мобилизиране на ресурси и заеми.
- 3) промени в методите на работа на банките за развитие.

Повечето банки за развитие прехвърлят бизнеса си в партньорство с търговски банки – те рефинансират други банки с цел кредитиране на стратегически важни за развитието на страната сектори.

Настъпват и промени в разширяването на обхвата на операциите на банките за развитие, които са както следва:

- 1) преход към нови форми на инвестиционно банкиране и финансиране на износа, създаване на институции-гаранти за кредитиране на проекти от национално значение от търговските банки;
- 2) преобразуване на директни кредитни операции в по-високи кредитни механизми чрез предоставяне на финансови средства на финансови посредници (банки партньори) за последващи кредити на крайните потребители;
- 3) кредитиране за попълване на оборотния капитал и финансиране от типа мостов кредит (бридж-кредит)¹³;
- 4) предоставяне на нови некредитни услуги: консултинг, лизинг, бизнес проектиране, съдействие за реструктуриране и модернизация на неефективните предприятия;
- 5) програми за развитие на предприемачеството, подобряване на качеството на човешкия капитал, създаване на центрове за бизнес обучение¹⁴;
- 6) дейности, насочени към развитие на капиталови пазари, пазари на ценни книжа и създаване на стимули за развитие на частния бизнес и привличане на чуждестранни инвестиции;
- 7) разработване, прилагане и управление на процесите на приватизация;
- 8) създаване на дъщерни небанкови финансови посредници в областта на лизинга, застраховането, брокерската дейност, венчърния капитал; финансиране на микроорганизации и др.;
- 9) получаването на по-голяма автономия от правителството при вземането на решения и избора на проекти за финансиране;
- 10) фокусиране върху екологичните въпроси, адаптирането на селското стопанство към промените в климата, възобновяемата енергия.

Могат да се разграничат следните съвременни методи на работа на банките за развитие:

– преход от подкрепа на цели отрасли към подкрепа на съвременни технологии и производство на нови продукти; тясно сътрудничество между БР и бизнеса при вземане на решения, като същевременно се запазва достатъчна автономия за всеки;

– цялостен подход за идентифициране и намиране на решения на проблемите на

¹³ Мостов (бридж-кредит)- междинен или спомагателен, вид краткосрочен заем за покриване на текущи задължения към кредитополучателите в очакване на основно финансиране и друг източник.

¹⁴ Създаването на учебни центрове след 1995 г.е масово явление в дейността на банките за развитие: Световната банка създава «Център за обучение и лидерство», АфБР – «Африкански институт за развитие», АзБР – ADB – институт в Токио, МАБР – институт за социално развитие.

развитието; използване на гъвкави и експериментални подходи за намиране на оптимални средства за решаване на специфични проблеми на развитието;

- акцент върху публично-частното партньорство при изпълнението на задачите;
- реорганизация на банковите структури на база въвеждането на технологии за управление на ефективността, управление на риска, външния контрол върху работата на БР.

Таблица отразява мнението на мениджмънта на БР относно приоритетните задачи пред банките днес.

Приоритетни задачи на банките за развитие¹⁵

Най-важни задачи за банките за развитие	% на банките за развитие, са които задачата е приоритетна
1. Подобряване на системата за управление на риска	71%
2. Повишаване на доходността	59%
3. Подобряване на корпоративното управление	50%
4. Въвеждане на подобрена система за подбор на персонал	40%
5. Намален политически натиск	31%

Независимо от формата на собственост и задачите на банката, почти всички БР финансират малки и средни предприятия. Това се дължи на факта, че в развиващите се страни достъпът на тези предприятия до финансиране е все още един от най-острите проблеми на финансовия сектор. Дори в развити страни като Германия и Канада една от основните задачи на местните БР е да финансират малки и средни предприятия.

Модели на работа (преки и чрез банки-агенти). БР използват различни модели за своя бизнес. Около 52% от банките работят едновременно и директно с клиенти (чрез пряко кредитиране), и чрез търговски банки-агенти, 36% от банките работят само по пряката схема, останалите 12% работят само чрез банките-посредници (фиг. 10).

Тези схеми имат много предимства и недостатъци. При модела на директно кредитиране, банката работи пряко с крайния кредитополучател. В този случай банката трябва да има клонова мрежа, а нейното изграждане и развитие може да бъде много скъпо, особено ако основните клиенти на банката са селскостопанският сектор, преференциалното жилищно строителство, малкият и среден бизнес. Този модел се характеризира с по-ниски лихвени проценти за крайните кредитополучатели, поради липсата на посредници. От друга страна, липсата на посредници означава, че всички рискове се поемат изцяло от БР.

Кредитни продукти и субсидирани лихви. Много често основната причина за създаването и съществуването на БР, особено в развиващите се страни, е липсата на бизнес достъп до дългосрочни заеми. Както може да се види от таблица 3.4, само 13% от БР предоставят кредити с максимален срок над 20 години. Повечето БР предлагат кредити с максимален срок по-малък от 20 години.

Един от спорните инструменти, използвани от БР, е субсидирането на лихвите. От една страна, субсидираните лихви могат да повлияят неблагоприятно на прозрачността и рентабилността на банковите операции, а също да се отразят на конкурентната среда. От друга страна, като същевременно се гарантира достатъчна прозрачност, целево разходване на средствата и прилагането им не повсеместно, използването на този инструмент е достатъчно обосновано, за да подкрепи и развие нерантабилни, стратегически и развиващи се отрасли.

¹⁵ Съставено по <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/PDF/WPS5969.pdf>. (видяно на 2.07.2019)

Субсидиране на лихвите използват 50% от всички БР, 66% от тях финансират тези субсидии с трансфери от държавата. В някои страни тази практика сериозно обременява държавния бюджет и бе преустановена.

Некредитни услуги. Освен основните си финансови функции, БР предлагат на своите клиенти много широк спектър от услуги. 73% от банките предоставят гаранции за заеми, издадени от други банки. Заслужава да се отбележи, че много БР разглеждат този инструмент като начин да стимулират търговските банки в използването на собствените им финансови ресурси за отпускане на заеми за тези клиенти и сектори на икономиката, които самата БР поддържа. С оглед на това за някои банки предоставянето на гаранции се превърна в една от основните и стратегически насоки заедно с конвенционалното кредитиране. В таблицата е дадена обобщена информация за отделните характеристики на банките за развитие.

Характеристики на националните банки за развитие по размер на активите и модели на кредитиране¹⁶

No	Характеристика	Дял на БР, с тази характеристика, от общия брой, в %
1	Размер на активите, в щатски долари	
	по-малко от 1 милиард долара	51
	от 1 до 9,9 милиарда долара	33
	от 10 до 99 милиарда долара	11
	Повече от 100 милиарда долара	5
2	Собственост	
	изцяло собственост на държавата	74
	делът на държавата е от 50 до 99%	21
	делът на държавата е по-малко от 50%	5
3	Подчинение	
	- на правителството	24
	- на националната банка	76
4	Приемане на депозити	
	- имат право да приемат депозити	41
	- нямат право да приемат депозити	59
5	Целева насоченост на дейността	
	- специализирана	53
	- универсална	47
6	Модел на кредитиране:	
	- извършват операции по кредитиране на дребно (директно на крайния клиент)	36
	- извършват операции по кредитиране от втори ред (финансови институции)	12
	извършват комбинирани кредитни операции от първи ред	52
7	Видове кредити:	

¹⁶ <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/PDF/WPS5969.pdf>. (видяно на 2.07.2019)

	- дългосрочни заеми	90
	- заеми за оборотен капитал	85
	- синдикирани заеми	52
	- необезпечени кредити	25
8	Предоставяне на други финансови услуги (с изключение на кредитиране)	
	гаранции по заеми	73
	лизинг	30
	факторинг	16
	секюритизация на активите	16
9	Дял на просрочените кредити	
	по-малко от 5%	55
	от 5 до 9,9%	10
	от 10 до 19,9%	16
	от 20 до 29,9%	5
	повече от 30%	15

2.3. Особенности на националните банки за развитие

За разлика от останалите разновидности на банките за развитие, «националните банки за развитие» са такива финансови институции, които са изцяло или частично подчинени на държавата и имат за основна цел:

а) натрупването и кредитното разпределение на ресурси (при специални условия), разпределени за изпълнение на мащабни средносрочни и дългосрочни проекти за техническо и технологично актуализиране на реалния сектор на икономиката, както и

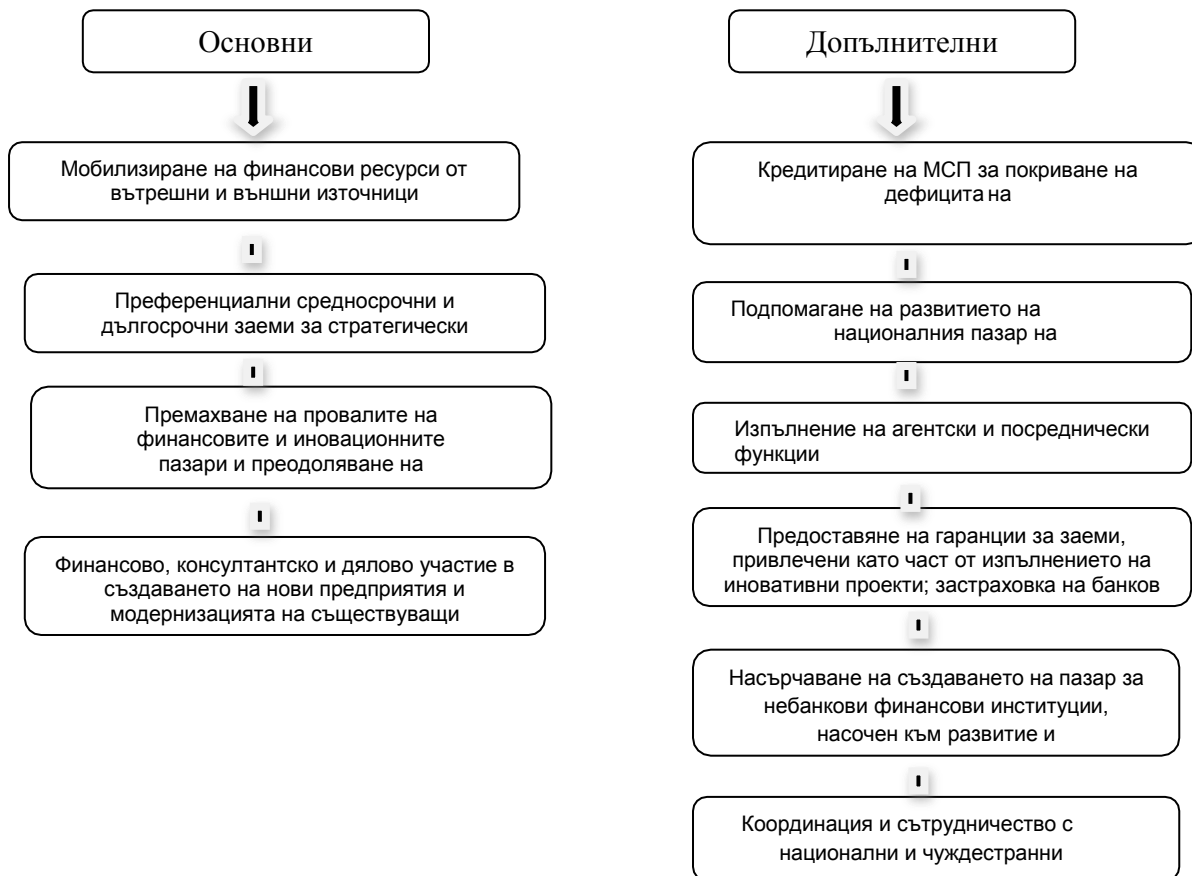
б) ликвидация на «пазарните провали» по отношение на недостатъчното финансиране на приоритетни сектори на икономиката, които са социално и икономически значими за държавата.

Видни изследователи на националните банки за развитие¹⁷ (са единодушни, че появата на този тип банки исторически се свързва с изпълнението на регулаторната функция на държавата за премахване на провалите на финансовите пазари. По своето икономическо естество търговските банки не са заинтересовани да финансират високорискови дългосрочни проекти, които са ключови за икономическото развитие. Следвайки логиката на пазара, те са фокусирани върху краткосрочните и средносрочните инвестиции с високо ниво на рентабилност.

Правителствата често са изправени пред задачата да мобилизират допълнителни ресурси за дългосрочни инвестиции, което би трябвало да доведе до самоподдържащ се икономически растеж. Тази идея е в основата на доктрината за развитие на много държави и също допринася за създаването на редица големи международни финансови институции, в частност.. На нея се дължи и създаването на редица големи международни финансови институции, като например на Международната банка за възстановяване и развитие. Анализът на изследванията на местни и чуждестранни експерти в областта на БР показва, че очевидно няма

¹⁷ Luna-Martínez J. Global Survey of Development Banks / J. de Luna-Martínez, C.L. Vicente // The World Bank Latin America and the Caribbean Region Finance and Private Sector Development. Policy Research Working Paper 5969. 2012. <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-5969>. (видяно на 1.08.2019); Lazzarini S.G. What Do Development Banks Do? Evidence from Brazil, 2002-2009/ S.G. Lazzarini, A. Musacchio, R. Bandeira-de-Mello // Harvard Business School Working Paper № 12-047. 2012. December. <http://inctped.ie.ufrj.br/spiderweb/pdf/>(видяно на 1.08.2019); Fingermann N.N. Development Bank and Regional Development The case of BDMG / N.N. Fingermann 2009. http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_260_39.pdf. (видяно на 1.08.2019); Thorne J. A framework for successful development banks/ J. Thorne // Development Bank of Southern Africa. Development Planning Division. 2011. Working Paper Series № 25. <http://www.dbsa.org/EN/About-Us/Publications/Documents/> (видяно на 1.08.2019)

единна гледна точка относно състава и структурата на функциите на този тип банки, тъй като те винаги се избират индивидуално за задачите на определена политиката. В същото време досегашният опит от дейността на националните банки за развитие ни позволява да заключим, че е целесъобразно функциите им да се разделят на две големи групи: а) основни (първични) функции и б) допълнителни (вторични) функции. Съставът им е показан на следната фигура.

Функции на националните банки за развитие

Общо в света има повече от 550 различни типа БР, 32 от тях са глобални или регионални. Така в света има около 530 национални БР, от които:

- 28,6% (152) в страните от Латинска Америка и Карибския регион;
- 27,7% (147) в Африка;
- 23,2% (121) в Азия и Тихоокеанския регион;
- 9,2% (49) в Европа;
- 9,3% (47) в Близкия Изток.

По отношение на активите и обемите на операциите на националните БР, няма единна статистика. Най-обширните данни са събрани от експерти на Световната банка, които са извършили проучване на 90 БР в 61 страни по света. Публикуваните данни позволяват да се определи общия обем на активите и заемния портфейл на БР в регионален контекст. Резултатите са представени в таблицата.

Активи и кредитен портфейл на националните банки за развитие по региони в света¹⁸ (в млрд дол.)

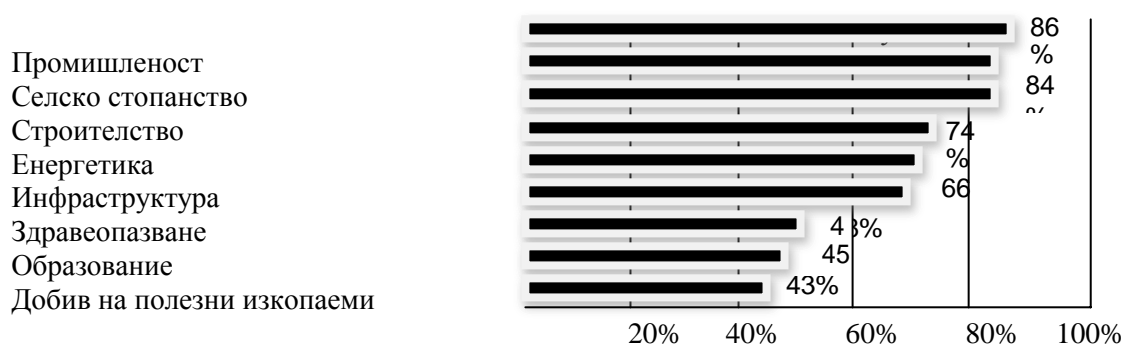
Регион	Активи	Кредитен портфейл
Азия	747,4	606,4
Северна и Южна Америка	366,5	234,2
Африка	14,7	9,2
Европа и Централна Азия	968,5	739,5
Близък Изтоци Северна Африка*	0,6	0,5

По повод инструментите и способите за финансиране на БР статистическите данни сочат, че 36% от изследваните БР извършват своите операции като кредитори от първо ниво ("first-tier"), т.е. предоставят средства директно на крайния потребител; 12% са кредитори от второ ниво ("second-tier") – дават кредит на други частни финансови институции, които впоследствие пренасочват средства към крайния потребител; 52% БР съчетават и двата вида инструменти.

ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ	СРОКОВЕ	ТИП
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Привлечени инструменти:</i> бюджетни; вътрешни и външни заеми; депозити и други средства на клиенти; емисия • <i>Инструменти за финансиране:</i> кредити от първо ниво за крайни потребители; кредити от второ ниво за други финансови институти; участие в други институти и фондове. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Краткосрочни и средносрочни:</i> преференциални кредити за попълване на оборотния капитал; кредити за МСП; кредити за стартъпи; финансиране за преоборудване на производството • <i>Дългосрочни:</i> преференциални кредити за изпълнение на стратегически проекти; финансиране на национални корпорации; синдикирани кредити; покупка на дългосрочни ценни книжа. 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Финансови:</i> кредити; грантове; създаване на фондове; гаранции; застарховки; управление на активите и др. • <i>Нефинансови:</i> консултиране; изследване и мониторинг на пазарите; публикация и разпространение на полезна информация

Класификация на основните инструменти, прилагани от националните БР

Интерес представлява следното разпределение на националните БР по сектори

Отрасли, към които е насочена дейността на националните БР

¹⁸ Luna-Martínez J. Global Survey of Development Banks / J. de Luna-Martínez, C.L. Vicente // The World Bank Latin America and the Caribbean Region Finance and Private Sector Development. Policy Research Working Paper 5969. 2012. <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-5969>. (видяно на 1.08.2019)

Най-голям интерес за националните БР по света представляват промишлеността, селското стопанство и секторът на услугите, към които съответно са ориентирани 83, 84 и 86% от банките. Сравнително по-малко внимание се обръща на строителството - 74%. Почти същата част от банките е насочена към развитието на енергетиката и инфраструктурата - съответно 66 и 65%. Най-малкият процент от БР се намира в сектори като здравеопазване (48%), образование (45%) и минното дело (43%).

Изводи по втора глава

От направения исторически анализ на установяването на БР се налагат следните изводи:

- от своето възникване до сега банките за развитие са преминали през четири етапа-
- в по-голямата си част те са изцяло или частично държавни финансови институции. Доминирането на държавата в дейността на БР е силно изявено във времето, когато в повечето развити страни тези банки бяха създадени - в средата на ХХ век. На настоящия етап повечето от тези банки са изцяло или частично приватизирани и са собственост на акционери;
- очертана е тенденцията банките за развитие да се създават предимно в страните с развиваща се икономика, тъй като те са предназначени да «съживят» икономиката на страната, и да допринесат за нейния дългосрочен икономически растеж;
- по отношение на инструментите и начините на финансиране, които най-често прилагат БР се наблюдава следната закономерност:
- БР извършват своите операции като кредитори от първо ниво ("first-tier"), т.е. предоставят средства директно на крайния потребител;
- друга група БР са кредитори от второ ниво ("second-tier") – дават кредит на други частни финансови институции, които впоследствие пренасочват средства към крайния потребител;
- преобладаващият дял от БР съчетават и двата вида инструменти.

Глава III. НАСОКИ ЗА ПОВИШАВАНЕ РОЛЯТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА УСТОЙЧИВ ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ

3.1 Роля на банките за развитие и концепцията за устойчиво развитие

Понятието «устойчиво развитие» е въведено от комисията Брунтланд на международната конференцията на ООН в Рио де Жанейро през 1992 и гласи: „Устойчиво развитие е такова развитие, което удовлетворява нуждите на сегашните поколения, без да се подлага на риск сигурността на бъдещите поколения също да удовлетворяват своите нужди—¹⁹. Актуалността и заедно с това сложността на концепцията за устойчивото развитие се свързва с това, че управлението и политическите мерки за контрол на растежа често са ограничени от тесните рамки на локалните политически приоритети.

Този избор, който правят правителствата, компаниите, сдруженията и отделните хора, често се съпровожда от инерция, предизвикана от краткосрочните цели и личната заинтересуваност.

Във времена на икономически кризи идеалите за защита на обкръжаващата среда обикновено минават на втори план, защото банковите институции фокусират вниманието си върху извличането на печалби и свиване на разходите. В същото време финансовата, енергийната и кризите с изхранването, отчасти се проявяват като резултат от неразбирането на глобалните

¹⁹ <https://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

тенденции в икономическото развитие и неспособността на правителствата ефективно да управляват процесите на устойчивото развитие.

В наши дни се наблюдават принципни промени в парадигмата на развитието, в чиято основа се залагат нови механизми на социо-еколого-икономическото развитие.

Два пункта са крайно важни за устойчивото развитие.

Първият е: постигането само на икономически растеж не е достатъчен за решаването на сложните проблеми на съвременното: икономическите, социалните и екологическите аспекти са взаимозависими. Решаването само на един от тях в даден момент довежда до грешни решения и —неустойчиви резултати. Ако се обърща внимание, например, единствено на общата печалба води до социална и екологическа загуба, което струва скъпо на обществото в дългосрочна перспектива.

Вторият е: отговорното отношение към околната среда и предоставянето на услуги, необходими и търсени от хората, несъмнено зависи от икономическите ресурси. Освен това, взаимозависимата природа на устойчивото развитие налага подход, който излиза извън географските и институционални граници, за координация на стратегиите и приемането на правилни решения. Тези проблеми рядко се вметват в рамките на предписаните пълномощия, като например в една правителствена агенция или в един само район.

През 2010 г. в банковия сектор ЮНЕП²⁰ е създадена Банкова комисия (Banking Commission), която през 2011 г. подготвя Ръководство по устойчиво развитие на банковата сфера (UNEP FI Guide to Banking & Sustainability)²¹. Банките — членове на Банковата комисия на ЮНЕП проявяват отговорност по отношение на природните ресурси, намират начини за намаляване на разходите, укрепват отношенията с клиентите, които имат същото отношение към устойчивото развитие и екологическата сигурност.

Социалната отговорност на банките като съвкупност от следните параметри: отношението към сътрудниците си, етиката в бизнес отношенията, постоянното повишение на качеството на обслужването и ефективността на взаимодействие с партньорите. Екологичната отговорност на банките е опосредствана, защото е ограничена от сферата на влияние на кредитополучателите в частта на предявяване на определени екологични изисквания към финансираните стопански инициативи. Примери на банки, които внедряват сертифицираните системи за екологичен мениджмънт са: Citigroup, Mizuho Financial Group, Sumimoto Mitsui Financial Group, HBOS, Deutsche Bank, Barclays Bank, UBS²². Прилагането на екологични, социални критерии в процеса на традиционното кредитиране — това е главен фактор при създаването на екологически и социално отговорни банки.

В наши дни продължава търсенето и апробацията на механизми, на ефективни инструменти и режими на глобално, регионално и национално равнище, които стимулират екологично ориентираното производство при едновременното повишаване на неговата конкурентоспособност и решаването на социалните проблеми.

Между тези механизми, важно място заемат международните, регионалните и националните банки за развитие, които мобилизират широк спектър от ресурси за установяване на устойчивото развитие на всички равнища.

Очевидна е неспособността на бизнеса да осигурява устойчиво развитие без съответната държавна подкрепа. В дадената сфера особена актуалност получават проектите на държавно-частното партньорство.

Следвайки концепцията за устойчивото развитие, БР се ръководят от принципите на отговорното финансиране в процеса на кредитирането. Принципите на отговорното финансиране се превръща в необходимост за банките и компаниите от реалния сектор, когато те искат да привлекат финансови ресурси от банките за развитие.

²⁰ Програма на ООН по опазване на околната среда(на англ. UNEP, United Nations Environment Programme) <http://www.unep.org>

²¹ Достъпно на: <https://www.unepfi.org/publications/banking-publications/unep-fi-guide-to-banking-sustainability/> (видяно на 10.02.2021)

²² Лещинская К. Л., Васильева А. В. (2008) Устойчивое развитие компаний финансового сектора. сп. „Банковское дело-бр.10, с.90

Между банките за развитие най-добра практика (best practice) в областта на отговорното финансиране показват Европейската банка за реконструкция и развитие, Международната финансова корпорация, а така също и Банката за развитие на Германия.

Банките за развитие в качеството си на субект за осигуряване на устойчиво развитие изпълняват няколко важни функции:

– *пряко финансиране* — непосредствено финансиране на проекти и инициативи, съответстващи на принципите на устойчивото развитие;

– *абсорбиционна* — функция на агресивно отричане на проекти, с които се нарушават принципите на устойчиво развитие (последващ мониторинг на инициативата с цел нейното анулиране);

– *катализираща* — БР са локомотив при внедряването на инициативи в областта на устойчивото развитие от страна на всички субекти в икономиката, те формират тенденциите в развитието на задачите за устойчивото развитие, разработват процедурите и стандартите.

На настоящия етап човечеството е изправено пред целите и задачите на органичния растеж, чието решение не подлежи на пазарни механизми без подходяща държавна подкрепа. Клаус Шваб формулира идеята за четвърта индустриална революция като основна тема на Световния икономически форум в Давос през 2016 г.²³

Четвъртата индустриална революция се основава на роботизацията и изкуствения интелект, дроновете и самоуправляващите се коли, 3D принтерите, интернет, синтетичната биология, геномиката, персонализираната медицина, облачните технологии, рециклиращите технологии и възобновяемата енергия, дигиталните платформи и икономиката на споделянето, дигиталните валути. Това определя значителните промени в институционалните и социалните системи и изисква нови механизми за подкрепа за развитие.

По време на прехода на обществото към *иновативния (постиндустриален) етап на развитие* се формира модел на икономическо развитие, при който *човешкият потенциал във взаимодействието му с околната среда е от решаващо значение - модел на устойчиво развитие*. Променя се ролята на сравнителните предимства, свързана с цената на труда, но нараства ролята на такова сравнително предимство като човешкият капитал със съответната квалификация, интелектуални и иновативни характеристики. По твърдението на Хр.Проданов, ако по време на третата индустриална революция огромни богатства се натрупват чрез финансови спекулации, сега все по-голямо значение имат човешкият капитал, новото знание и иновациите—²⁴.

Целта на устойчивото развитие може да се изрази чрез ефекта «декъплинг»²⁵. Този ефект се състои в разделяне на тенденциите на икономическия растеж и въздействието върху околната среда и се осигурява от изпреварващите темпове на растеж на БВП по отношение на темповете на потребление на енергия. Например Дания през последните три десетилетия успя да удвои своя БВП, като същевременно поддържа обемите на потребление на енергия. Според нас, ефективността на БР се определя от вектора на целевите променливи, които удовлетворяват ограниченията (социални и екологични) и оптимизират векторната функция (икономически растеж, оптимален по Парето), елементите на които съответстват на целевите функции (устойчиво развитие).

От гледна точка на приноса на БР в устойчивото развитие се определя и вътрешната социална политика, провеждана по отношение на банковите служители. В дейността на

²³ Schwab, K. (2016) The Fourth Industrial Revolution, Geneva: World Economic Forum, Skydelsky, R. Economists versus the Economy, In: Project Syndicate, December 23, 2016;<https://www.project-syndicate.org/commentary/mathematical-economics-training-too-narrow-by-robert-skidelsky-2016-12>,

²⁴ Проданов, Хр. Технологически революции и политикономия. с.17 Research papers Vol.3, 2017 <https://unwe-research-papers.org/> (видяно на 11.06.2019)

²⁵ Decoupling natural resource use and environmental impacts from economic growth. A Report of the Working Group on Decoupling to the International Resource Panel. UNEP. 2011. http://www.unep.org/resourcepanel/decoupling/files/pdf/Decoupling_Report_English.pdf (видяно на 31.05.2019).

повечето БР се прилагат *принципите на корпоративна социална отговорност*, които се свеждат най-общо до следните²⁶:

- насърчаване на устойчивото развитие, включително здравето и благосъстоянието на обществото като цяло и в частност на клиентите, акционерите и служителите;
- отчитане на очакванията на заинтересованите страни (акционери, партньори, клиенти, служители);
- спазване на приложимото законодателство и съгласуване с международните норми на поведение и международните стандарти за финансова отчетност;

В съвременната практика, глобалните БР, водещите организации за развитие и правителствата на развитите страни (best practice представлявани от Великобритания, САЩ, Германия и Дания) и редица нестопански организации въвеждат *метода на анализ «разходи-ползи»* (cost-benefit analysis)²⁷, състоящ се в сравняване на реалните и нематериални разходи и ползи от проекти, програми, политики, като се вземат предвид обществените интереси:

$$NB = B - C$$

където NB – нетна полза; B – полза; C – разходи.

В международната практика на работата на институциите за развитие, неправителствените организации и изпълнителните власти се използват няколко метода:

- *Пазарни механизми за оценка*: в случай на пряко въздействие върху благосъстоянието на човека (установява се физическа зависимост от типа «доза – реакция») или при наличие на стоки и услуги, във връзка с разглежданите социални и екологични ползи под формата на заместители, свързаните в употребата стоки и услуги, които отразяват характеристиките на изследваните ползи.

- *Непазарни механизми за оценка*: идентифициране на реални и хипотетични предпочитания на населението (revealed and stated preference methods) чрез социологически изследвания за готовността да плати (willingness to pay) за социални или екологични блага или, напротив, определяне на компенсации, необходими при спад на благосъстоянието (willingness to accept).

Дисконтирането на идентифицираните ползи и разходи се прави по стандартната формула:

$$NPV = (B_0 - C_0) + \frac{(B_1 - C_1)}{(1+r)} + \frac{(B_2 - C_2)}{(1+r)^2} + \dots + \frac{(B_t - C_t)}{(1+r)^t}$$

където NPV – нетна полза; B – полза; C – разходи.

Такъв анализ може да бъде допълнителен инструмент на етапа на вземане на инвестиционни решения на БР, а също така да се извърши според резултатите от прилагането на тези решения, за да се разработят допълнителни корекции.

В този случай, ако бъдат установени значителни положителни социални и екологични ефекти, БР са в състояние да предоставят заеми с преференциални лихви, подобни на механизма на концесионното кредитиране за приоритетни отрасли. След предварително одобрение на заявлението за кредит се провежда цялостна процедура *Due Diligence*, тоест събиране и анализ на по-подробна информация за кредитополучателя и инвестиционния проект по отношение на социалните и екологичните рискове. По нататък БР наблюдава и контролира проектите за тяхното съответствие с установените критерии.

²⁶ Цит. произв. Маринов, Иван. (2015) Корпоративна социална отговорност на българския банков сектор – мисия и бизнес практика. сп. „Диалог– бр.2, стр.67, достъпно на https://dlib.univishtov.bg/bitstream/handle/10610/2391/DialogueBook2bul2015_59_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y (видяно на 10.02.2021)

²⁷ Вачков, Ст., Т. Владимирова, Ем. Спасова и др. Въведение във финансите. Издателска къща Р. И. С., Варна, 2009, с. 439.

Специфична насока във въздействието на БР върху процесите на устойчивото развитие е свързана с техния уникален потенциал да правят *директни инвестиции в чисти технологии и „естествена” инфраструктура*. Така енергийните технологии от последните години – вятърна и слънчева енергия, биомаса – са финансирани главно от БР.

В тази връзка трябва да се отбележи, че в момента в България има голяма нужда от «зелени» проекти и инвестиции за стимулиране на производството на енергия на базата на възобновяеми източници и подкрепа на вътрешното производство с необходимото оборудване. През декември 2010 г. между Скандинавската инвестиционна банка и Българската банка за развитие се подписа кредитна линия за 20 млн. евро, средствата по която се използват за финансиране на инвестиционни проекти, свързани с възобновяеми енергийни източници или с опазване на околната среда, директно чрез ББР. През 2017 г. България вече заема дванадесета позиция в Европа по усвояване на възобновяемите източници на енергия, по-точно от вятърни източници.

Сред 27-те страни членки на ЕС единадесет от тях вече са успели да постигнат своите енергийни цели „2020—”. Това са България, Чехия, Дания, Естония, Хърватия, Италия, Литва, Унгария, Румъния, Финландия и Швеция.

Банките за развитие имат уникален потенциал *за създаване на национален пазар на еко услуги и за развитие на пазар за инвестиции в околната среда*. Така икономистите разглеждат природния капитал не само като ресурс за производство на стоки и услуги, но и по отношение на функциите за предоставяне на екологични услуги (асимиляция на замърсители и отпадъци, озонов слой и др.), природни услуги, свързани с естетически, етични, морални, културни и исторически аспекти, както и функциите за осигуряване опазването на човешкото здраве.

3.2. Банките за развитие и насърчаване на малкия и среден бизнес

Най-често в мандатите на банките за развитие се предвижда те да оказват подкрепа на малкия и среден бизнес.

В сектора на малките и средни предприятия има «пазарни провали», които се проявяват под формата на големи несъответствия между търсенето на финансови ресурси и тяхното предлагане от търговските банки. Според оценките на Международната финансова корпорация (IFC) подобна финансова пропаст извън страните с високи доходи се оценява на 700-850 млрд. долара. Това явление е наречено «липсващата среда» (missing middle) и е следствие от ситуация, при която големите фирми имат безпрепятствен достъп до кредитни продукти на местни банки и международни капиталови пазари, а нуждите от ресурси на малките фирми се набавят от небанкови микрофинансови организации, докато финансовите им нужди са някъде по средата и не се задоволяват

Когато кредитират малките и средни предприятия, търговските банки се сблъскват с редица проблеми, обясняващи наличието на «пазарни провали» в този сегмент:

- малките и средни предприятия функционират в конкурентна среда и са изключително нестабилни в сравнение с големите компании, което предполага значителна нестабилност в печалбата на малките и средни предприятия и висока вероятност за неизпълнение на задълженията за тази група кредитополучатели .
- Заемите за малките и средни предприятия са свързани с високи транзакционни разходи за единица кредит, защото разходите за кредитиране са сравнително високи, а размерът на заемите е малък.
- Банките са изправени пред проблема с осигуряването на дългосрочен капитал за малките и средни предприятия, тъй като в развиващите се страни търговските банки често нямат достъп до дългосрочно финансиране и затова разчитат на краткосрочни задължения (депозити). Чрез издаване на дългосрочни заеми на кредитополучателите банките рискуват поради несъответствие в условията на изплащане на кредитите и депозитите.
- Рисковете за малките и средни предприятия варират за различните компании, тяхната висока разнородност усложнява процеса на оценка на финансовите рискове от търговските банки. Следователно търговските банки се нуждаят от специални технологии, за да предоставят различни кредитни продукти за малките и средни

предприятия. Липсата им води до това, че банките се стараят да избягват пазара на малките и средни предприятия и инвестират във високо рентабилен държавен дълг.

- Отрицателно влияние върху този сегмент на кредитния пазар оказва несъвършената и асиметрична информация между заемодатели и кредитополучатели, произтичащи от непрозрачността на МСП.

За решаването на този проблем е важно участието на държавата. В научната литература са изтъкнати няколко макроикономически аргумента в полза на държавната подкрепа за сектора на МСП:

1. МСП увеличават конкуренцията и поради това имат положителни външни въздействия върху ефективността, иновациите и общия растеж на производителността в цялата страна.

2. МСП са по-продуктивни от големите фирми, но институционалните бариери и «пазарните провали» пречат на тяхното развитие.

3. Развитието на МСП в по-голяма степен води до създаването на работни места в сравнение с големите фирми, тъй като в по-голямата си част те са трудоемки. Има и изследователи, които не приемат всички аргументи на горното твърдение²⁸.

БР осигуряват главно финансова подкрепа за МСП чрез посреднически финансови институции, предоставящи «посреднически кредит» (intermediated loan). Сред БР, които пряко финансират МСП, са например Българската банка за развитие, Националната банка за развитие на Ботсвана, Бразилската банка за развитие (Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social, BNDES) и Корейската банка за развитие.

Търговските банки се проявяват като посредници, въпреки че сред тях може да има т. нар. инфраструктурни организации, например лизингови и факторингови компании, микрофинансови организации и инвестиционни фондове. Този модел на развитие на сектора за кредитиране на МСП е привлекателен с това, че когато действа, БР не само не влизат в конкуренция с частни играчи, но също така отнасят процедурата за определяне и мониторинг на риска към компетентността на търговските банки. Кредитирането на МСП директно от БР би било свързано със значителни допълнителни разходи - както трудови и капиталови разходи, така и разходи за разработване на специализирани методики, предимно в областта на оценката на риска на МСП.

Финансирането на програми за подкрепа на МСП от БР се извършва както в национална (за тези цели международните БР стават все по-активни в издаването на облигационни заеми в националните валути на страните), така и в чужда валута под формата на заеми или кредитни линии, а лихвите могат да бъдат фиксирани или плаващи. Според стойността могат да са субсидирани и пазарни. Освен това, често в договорите за заем е предписан разсрочен период за изплащане на лихвите от банката партньор (grace period). Стандартният срок на кредитните договори е 5–7 години.

Като цяло за икономиките на много развити и развиващи се страни секторът на МСП е възлов и представлява над 50% от БВП - в САЩ и Великобритания - 50%, Бразилия и Китай - 60%, Германия - 79%, Италия - 80%. МСП в България допринасят за 75% от заетостта (68% в ЕС) и 62% от добавената стойност (58% в ЕС).

3.3. Банките за развитие като институти за подкрепа на проекти за публично-частно партньорство

Подходящ инструмент за решаване на проблема за преориентиране към производство на високотехнологични продукти, могат да бъдат банковите институции за развитие. Те убедително доказаха, че основната им задача е развитието на икономическата и социалната инфраструктура, иновационната сфера и развитието на външноикономическата дейност; подкрепата за малкия бизнес; премахването на регионалните дисбаланси в развитието. Всичко

²⁸Beck T. SME Finance: (2010) What have we learned and what do we need to learn? The Financial Development Report. World Bank. No. 10. p.95.

това спомага да се постави основата за устойчив растеж, на базата на икономическа диверсификация и висока инвестиционна ефективност.

Основният собственик на БР е държавата. В случаите, когато частният сектор действа като основен собственик на БР, държавата, в лицето на своите представители, играе стратегическа роля в управлението.

БР имат значителен дял в банковите активи в големи региони и страни по света (например Южна Азия - 12%, Латинска Америка - 10%, Германия - 8%), както и значителен дял в издадените кредити (в Латинска Америка - средно 30%).

Има два начина за изпълнение на основните задачи на БР, различаващи се по набора от използвани инструменти.

Първият начин включва разчитане главно на собствените финансови, организационни и технологични ресурси и само фрагментарно използване на частно съфинансиране и организационно-технологична помощ.

Вторият начин се базира на направляването на частните инвестиции в приоритетни области чрез предоставяне на гаранции и застраховане на рискове, помощ на компаниите за привличане на ресурси на международните пазари, подкрепа на фондове, осъществяващи дългосрочни инвестиции, използване на различни форми на публично-частно партньорство при изпълнение на инвестиционни проекти и др.

Напоследък се дава предпочитание на втория метод за решаване на проблемите. Този метод увеличава мащаба на въздействието на БР върху икономиката и намалява рисковете от неефективно използване на средствата. В същото време използването на механизми за публично-частно партньорство може да намали рисковете на БР.

Ако по-голямата част от средствата за финансиране на проекта са осигурени от частни партньори, това гарантира на БР възможност за възстановяване на загубите в случай на неправилно изпълнение на задълженията от страна на партньорите. По същия начин, рисковете от загуба на средства на БР значително намаляват, когато БР започне финансирането едва след като проектът достигне определен етап на готовност (завършване на строителството на сгради и конструкции, производство на първа продукция и др.). Такива схеми са приложени успешно от бразилската BNDES в рамките на проекти за развитие на електроенергетиката (Norte Fluminense Light Project и др.).

Като част от неолибералния подход към дейностите на БР през 90-те години на миналия век беше ограничаване на обхвата на дейностите на БР за подпомагане на развитието на инфраструктурата, мерки за опазване на околната среда и подкрепа на малкия и средния бизнес. В същото време информационната, организационната и техническата помощ трябваше да играят ключова роля в дейностите на БР. Тази криза до голяма степен беше иницирана, първо, от качествено увеличаване на темповете на технологичните промени и усложняването на структурата на потреблението, което значително затруднява адекватния избор на приоритети в индустрията; второ, интернационализацията на сферите на производство, потребление, търговия и финанси, което намалява ефективността на политиките, насочени към попълване на липсващите звена в производствените вериги на националните икономики.

При тези условия, осъществените преди началото на 90-те години през БР мащабни държавни инвестиции вече не допринасят за повишаване на конкурентоспособността на националните икономики, засилвайки финансовия дисбаланс.

След 90-те години на миналия век в повечето развиващи се страни промяната на подхода на дейностите на БР към неолиберални не доведе до подобряване на ситуацията. Очакванията за ускорено развитие на нови сектори под влияние на пазарните стимули и притока на чуждестранни инвестиции, заменящи публичните инвестиции, не се оправдаха.

Намаляването на влиянието на държавата върху финансовия сектор не доведе до ускорено развитие на национален частен финансов сектор, който може да подкрепи модернизацията на икономиката. Частично свободните позиции на пазара на финансовото посредничество заеха транснационалните банки, което доведе до преразпределение на финансирането в полза на големите компании и дъщерни дружества на чуждестранни корпорации.

През април 2018 г. Световната банка публикува ново проучване за анализа на качеството на регулирането и осигуряване на основните етапи на стартиране и управление на проекти за публично-частно партньорство. Проучването обхваща 135 държави. Като част от анализа са оценени четири аспекта съгласно най-добрите световни практики: предпроектна подготовка, етап на избор на частен партньор, управление на ПЧП- споразумения и механизъм за частна инициатива. Всеки от аспектите, от своя страна, е разделен на множество критерии. Общият резултат е изчислен за всеки аспект поотделно по скалата от 0 до 100, но обобщена във всички направления оценка не е дадена.

Освен БР, за да се засили инвестиционната активност, се създават и «нефинансови» институции за развитие, чиято основна задача е формирането на бизнес инфраструктура.

Пример за такива «нефинансови» институции са специалните икономически зони от промишлено-производствен и технологично-иновативен тип, пристанищни икономически зони, както и технологични паркове в областта на високите технологии, индустриални паркове и бизнес инкубатори. Очаква се съществуващите институции да действат като съорганизатори заедно с източниците на финансиране за големи проекти.

По този начин БР трябва да създадат инфраструктура, която осигурява приоритетни области на икономиката с необходимите финансови, иновативни и информационни ресурси. Непрякото влияние на дейностите на тези институции върху социално-икономическото развитие на страната ще се прояви в променящите се пазарни условия, които създават предпоставките за положителни структурни икономически промени.

3.4. Банките за развитие – посредник при държавното регулиране на икономиката

В изследванията, посветени на държавното регулиране на икономиката се прави извода, че основните причини за целенасочено държавно регулиране на икономиката са свързани не само с желанието за най-ефективно използване на ресурсите (включително човешкия капитал), но и с необходимостта от адекватен отговор на държавата на външните и вътрешните негативни явления (пазарни провали, промени в пазарните условия, санкции и т.н.).

В тази връзка дейността на националните и многостранните БР е особено важна за държавата: БР дават възможност да се финансират и изпълняват широк спектър от проекти, свързани основно с инфраструктурата, социалните проблеми и околната среда. Това създава условия за увеличаване на предприемаческата активност, растеж на БВП²⁹.

Спецификата на дейността на БР се състои в това, че традиционната банкова система не винаги е заинтересована от самофинансиране на съответните проекти. При тези условия БР, най-често финансирани от държавата, позволяват създаване на точки за устойчиво развитие и ускоряване на икономическия растеж³⁰. Това ни дава основание да кажем, че гъвкавото използване на институциите за развитие, включително многостранните БР, позволява на държавата да прилага систематично, целенасочено развитие и регулиране на икономиката.

Конкретен пример за такова регулиране, включително на междудържавно ниво, е Азиатската банка за развитие - АБР)³¹. АБР е създадена през 1966 г. в резултат на споразумението на правителствата на няколко държави от Азиатско-Тихоокеанския регион (понататък - АТР), както и на други страни по света. Първоначалната цел на АБР е да насърчава икономическия растеж и регионалното сътрудничество. В момента броят на членовете ѝ е 67, като 48 от тях са в АТР.

БР са инструмент за модернизация и стимул за социално-икономическото развитие на страната. Тези банки имат ясна, фокусирана стратегия, одобрена от националните

²⁹ De Luna-Martinez, J. and Vicente, C. L. (2012). Global Survey of Development Banks. The World Bank. Financial and Private Sector Development. Financial Systems Practice. Policy Research Working Paper 5969. p.41

³⁰ Griffith-Jones, S. (2016). Development banks and their key roles. Supporting investment, structural transformation and sustainable development. Discussion paper. Bread for the World, Protestant Development Service Protestant Agency for Diakonie and Development. Berlin. p.20
<http://www.adb.org/> (видяно на: 20.07.2019).

правителства. Основните цели на тези финансови институции включват: устойчиво икономическо, иновативно, социално развитие; насърчаване на малкия и среден бизнес; подкрепа на проектите за публично-частно партньорство; посредник при държавното регулиране на икономиката.

Основният критерий за ефективност на БР е стимулирането на социално-икономическото развитие чрез финансиране на инвестиционни проекти. Въз основа на особеностите на функционирането на БР считаме, че дейностите на такива финансови институции са необходими за устойчиво развитие на националната икономика.

Изводи по трета глава

Анализът на дейностите на банките за развитие в отделните страни на света позволява да се направят следните изводи.

1. На практика задължително условие за изпълнението на проект с финансиране от БР е частичното използване на бюджетни или на частни парични ресурси.

2. Значителна част от проектите, финансирани от БР, имат междудържавен характер, свързани са с използването на допълнително бюджетно финансиране от държавите реципиенти, ресурси на международни и национални финансови институции.

3. БР активно използват традиционните канали за финансиране, като издават и продават свои облигации.

4. БР избират проекти за финансиране, използвайки съществуващата банкова стратегия, основните цели, интересите и възможностите на отделните държави.

5. При реализирането на проекти се използват специални агенции, извършва се формализиран цикъл на проектите, оценява се ефективността на БР³².

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В нашата съвременност в света се наброяват над 500 банки за развитие, а между тях 250 са национални. Техните сумарни активи представляват значителна част от националния БВП. Например, активите на Банката за развитие на Италия са 21% от БВП на страната, двете банки на Южна Корея - 34%, Банката за развитие на Китай – 19%.³³ Институциите за развитие използват множество финансови продукти, за да могат да реализират проекти във възлови сфери на икономиката: от инфраструктурата и развитието на градовете до подобряване на околната среда и борбата с измененията на климата.

Основната задача на банките за развитие се състои в преразпределяне на държавните средства в стратегическите сфери на националната икономика. От направения в дисертацията преглед се налага изводът, че във всички страни, в които този тип банкови институции действат активно, те са си завоювали престижа на високоефективен инструмент за повишаване мощта на националните икономики и тяхната диверсификация. Прави впечатление, че в тези страни банковите системи навсякъде са достатъчно развити. На този фон дейността на банките за развитие е особено ярка, тъй като насочват финансирането в синхрон с общодържавните интереси и задачи за социално-икономическото развитие на страната, а не толкова за получаване на печалба.

В крайна сметка, в качеството на отличително свойство на всички банки за развитие, за разлика от търговските банки, между финансовите показатели могат да се посочат: предоставянето на средно- и дългосрочни кредити при твърде нисък лихвен процент, който макар и установен като по-нисък от пазарния, гарантира и неголяма печалба.

В текущите условия на високи геополитически рискове, на макроикономическа нестабилност, на ограничени бюджетни ресурси и съществено недостиг на капитал в страната, задачи с висока важност за България е да се активизират *ефективните механизми на държавна подкрепа и тяхната точна настройка* в съответствие със стратегически изработения път на развитие. Важен инструмент за реализиране на тази задача са институциите

³² П а к там

³³ Достъпно на <https://oecd-russia.org/media/magazines/9.pdf> (видяно на 10.02.2021)

за развитие и преди всичко на банките за развитие. Въпреки широката практика на създаване и функциониране на подобни институти в света и в България, в научната литература обсъждането на този феномен води до някои противоречиви заключения и не позволява да се направи еднозначен извод за целесъобразността на съществуване на банките за развитие.

Затова първата изследователска задача, поставена в дисертационния труд е решена чрез разкриването на фундаменталните основи на функциониране на явлението – банки за развитие и анализ на съществуващите теоретически подходи и концепции в единно обобщаващо определение за същността на предназначението на банките за развитие в отличие от широко развитата дейност на търговските банки.

Втората изследователска задача получава решението си с проследяване на историческите, организационните и функционални особености на дейността на БР, позволяващи всестранно да се разкрие същността на обекта на изследването. Показано е, че БР са *уникален субект на националната банкова система, притежаваща двойствена природа*. От една страна е кредитна институция, която действа като организация за акумулиране на парични средства и тяхното насочване към икономиката, а от друга – нетърговска обществена институция, изпълняваща специфически функции по отношение на обществото.

Това дава основание да се изтъкне, че базисна функция на банките за развитие е *трансформацията* на паричния капитал в обществото в заемаен капитал и неговото целево насочване за целите на *развитие на физическия, човешки и интелектуален капитал на страната*, за отстраняване на *отрасловите и териториални диспропорции на икономическото развитие в икономиката*.

Трета изследователска задача в дисертацията се отнася до особената роля на банките за развитие в постигане на устойчив икономически растеж. Като се придържахме към общоприетото разбиране за същността на устойчивото развитие, дадено от Комисията Брунтланд през 1992 г. пътищата за постигане на устойчивост в икономиката с помощта на банките за развитие са разгледани в следните аспекти:

- насърчаване на малкия и среден бизнес;
- активно участие в проекти за публично-частно партньорство;
- банките за развитие като посредник при държавното регулиране на икономиката.

По този начин, хипотезата, която се защитава в настоящето изследване убедително се доказва, чрез анализиране ролята на банките за развитие и изтъкване на техните конкурентни предимства пред традиционните търговски банки. Те се изразяват в тясното сътрудничество и публично-частно партньорство с държавните финанси и възприемане на общи цели за финансиране в икономиката, които ги правят много по-пригодни да финансират в приоритетни сфери, които са извън интересите на търговските банки, но които имат огромен ефект за насърчаване на малкия и среден бизнес, за създаване на работни места и постигане на устойчив икономически растеж.

Финансовата и икономическа криза върна банките за развитие отново в центъра на вниманието. Те се разглеждат като част от инструментариума на икономическата политика за настъпващите циклични и структурни трудности в икономиките, допълващи финансовите системи чрез подобряване на тяхното функциониране и укрепване на икономическата устойчивост.

СПРАВКА
ЗА НАУЧНИТЕ И ПРАКТИКО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ
В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертационния труд се прави задълбочено научно изследване на банките за развитие от тяхното зараждане до наши дни, направена е обобщена оценка на резултатите от мобилизирането на публични финансови средства чрез банките за развитие, с което те се превръщат в ефективен инструмент за подпомагане на устойчивото икономическо развитие на страните.

В теоретичен план е постигнато:

- Обогаляване на съществуващите знания за същността и особената роля на банките за развитие, които се отличават по своята същност от традиционните търговски банки. Доказва се спецификата на тяхната същност, изразяваща се, преди всичко, като допълнителен инструмент за модернизация и стимул за социално-икономическото развитие на страните, с ясна, фокусирана стратегия, одобрена от националните правителства; формулирани са специфичните функции на БР;

- На базата на проследяване на историческите, организационните и функционални особености на дейността на БР, е доказано е, че БР са *уникален субект на националната банкова система, притежаваща двойствена природа*. От една страна те са кредитни институции, които действат като организация за акумулиране на парични средства и тяхното насочване към икономиката, а от друга – нетърговска обществена институция, изпълняваща специфически функции по отношение на обществото;

- На базата емпирични данни е доказана безспорната роля на банките за развитие за подпомагане и стимулиране на малкия и среден бизнес, който е в основата на устойчивия икономически растеж за всяка страна.

В практико-приложен план:

- Анализирани и обосновани са възможностите на банките за развитие за осъществяване на проекти, които имат междудържавен характер, тясно са свързани с използването на допълнително бюджетно финансиране от държавите-реципиенти, на ресурси на международни и национални финансови институции, като активно използват традиционните канали за финансиране, издавайки и продавайки свои облигации;

- Доказана е ролята на банките за развитие за допълване функциите на държавата да прилага систематично, целенасочено развитие и регулиране на икономиката чрез финансиране на широк спектър от проекти, свързани основно с инфраструктурата, социалните проблеми и околната среда. Това създава условия за увеличаване на предприемаческата активност и устойчив растеж на икономиката.

СПРАВКА

за изпълнение на минималните национални изисквания
в дисертационния труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“ по научната специалност „Финанси и банково дело“

Тема на дисертационния труд: „ РОЛЯТА НА БАНКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ ЗА
ФИНАНСИРАНЕТО НА УСТОЙЧИВ ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ”

Автор: Теодора Попова, докторант на самостоятелна форма на подготовка към
катедра „Икономика и финанси– във ВУАРР.

Научен ръководител: проф.д-р Мариана Асенова

№	Наименование	Гру-па	Показател	Точ-ки
1.	Попова, Теодора. <i>«Роля на националните банки за развитие»</i> . Годишник на ВУАРР (под печат)	Г	9. Студия, публикувана в нереферирано списание с научно рецензиране	15
2	Попова, Теодора. <i>«Цели и задачи на банките за развитие в съвременната икономика»</i> , сп. -Ново знание година IX, бр. 1, януари – март 2020, стр.23-31 ISSN 2367-4598 (Online)	Г	7. Статия, публикувана в нереферирано списание с научно рецензиране	10
3	Popova, T. M. & Vergieva Popova, <i>The Role of Development Banks to Support Small and Medium Business</i> . Proceedings XIV. International Balkan and Near Eastern Congress Series on Economics Business and Management-Plovdiv / BULGARIA, pp. September 26-27, 2020 445-450	Г	7. Доклад, публикуван в нереферирано списание с научно рецензиране	5

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

(по чл.27, ал.2 от ПП на ЗРАСРБ)

От **Теодора Попова**, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Икономика и финанси“ във ВУАРР – Пловдив.

Декларирам, че представената от мен дисертация на тема „**Ролята на банките за развитие за финансирането на устойчив икономически растеж**“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор— е оригинална разработка и съдържа резултати, получени при поведени от мен научни изследвания, с подкрепата и съдействието на научния ми ръководител.

Декларирам, че резултатите, които са получени, описани и/или публикувани от други учени, са надлежно цитирани в библиографията, при спазване изискванията на авторското право.

Уведомена съм, че в случай на констатиране на плагиатство в представената дисертация, комисията по защитата е в правото си да я отхвърли.

Декларирам, че дисертацията не е представяна пред други университети, институти и други висши училища за придобиване на образователна и научна степен.

Пловдив,
.....2021

Декларатор:
(Теодора Попова)